

Stein Tønnesson: Panelinnlegg under humanioradagene,
Universitetet i Oslo, 10. mai 1989

NASJONALITET OG REVOLUSJON I INDOKINA

"Dere gamle!

Dere fremstående personer!

For noen hundre år siden, da vårt land var truet av mongolsk invasjon, sto Tran-dynastiets gamle opp i harme og makte sine sønner og døtre over hele landet til å reise seg som én mann og tilintetgjøre fienden. Til slutt lyktes det dem å frelse folket fra faren, og deres gode navn vil bli båret inn i evigheten. De gamle og fremstående personer i vårt land burde følge det eksempel som ble satt av deres forfedre og enn en gang ta på seg det ærefulle verv å frelse nasjonen..."

Slik forsøkte Ho Chi Minh i 1941, gjennom sitt "Brev fra utlandet",¹ å bruke historisk tradisjon til å vekke en slumrende nasjon til revolusjon. Skjønt pseudonymet Ho Chi Minh hadde han ennå ikke oppfunnet. Han het egentlig Nguyễn Tat Thành, men var mest kjent under navnet Nguyễn Ai Quốc.

En kampucheansk studentpolitiker, Saloth Sar, prøvde i 1952 på en lignende, skjønt litt mer søkt måte, å bruke khmerenes religiøse tradisjoner som argument for å avskaffe Norodom Sihanouks monarki:

"Et demokratisk regime vil gjenopprette den buddhistiske moral ettersom vår store leder Buddha var den første som underviste i folkestyre. Derfor er det bare et demokratisk regime som kan sikre buddhismens dypeste verdier..."²

Saloth Sar underskrev artikkelen med pseudonymet 'Den opprinnelige khmer'. 25 år senere gjorde han seg beryktet under et annet pseudonym: Pol Pot.

Revolusjonære nasjonalister bygger gjerne sin agitasjon og propaganda på et motsetningspar: brudd og kontinuitet,

¹ "Letter from abroad" (1941), in Ho Chi Minh, On Revolution: Selected Writings, 1920-66, edited by Bernard B. Fall, London, Pall Mall Press, 1967, p. 133.

² Sitert etter Elizabeth Becker, When the war was over: The voices of Cambodia's revolution and its people, New York, Simon and Schuster, 1986, s. 77.

politikk og historie, revolusjon og tradisjon. Behovet for det nye må begrunnes i det gamle. Den rette blanding gir sprengstoff.

I 1980-årenes akademiske debatt om nasjonalismens kraft og røtter står to britiske teoretikere mot hverandre: Ernest Gellner fra Cambridge, Anthony D. Smith fra Oxford. Sosialantropologen Gellner har fått størst gjennomslag med sin påstand om at nasjonene er moderne kulturprodukter, skapt rundt krav om nasjonalstater, som reaksjon på industrialisering. Kunsthistorikeren og sosiologen Anthony D. Smith er foreløpig ikke så mye lest i Norden. Han forsøker å vise at de moderne nasjoner har sine røtter i etniske fellesskap av folk eller stammer så langt tilbake som våre skriftlige kilder rekker. Selv om nasjonalistledere gjerne overdimensjoner røttene, og rett som det er tegner noen nye der gamle ikke finnes, betyr det ikke at alle nasjonale røtter er kunstige, innbilte eller forestilte. Mange er høyst reelle, hevder Smith.³

Etniske identiteter

Selv om Anthony D. Smith ikke har studert Indokina, og således heller ikke henter eksempler derfra, egner nettopp Indokina seg eminent til å underbygge hans teser. De nåværende vietnamesiske og kampuchianske nasjonalstater har lange såvel etniske som dynastiske tradisjoner å bygge på. I Kampuchea utgjør khmerene over 90 prosent av befolkningen. I Vietnam utgjør deltafolket, 'kinh' som de betegnes i Ho Chi Minh's vel

³ Ernest Gellner, Nations and Nationalism, Oxford, Basil Blackwell, 1983. Anthony D. Smith, The Ethnic Origins of Nations, Oxford, Basil Blackwell, 1986. Se også: Benedict Anderson, Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism, London, Verso, 1983. Øyvind Østerud, Nasjonenes selvbestemmelsesrett. Søkelys på en politisk doktrine, Oslo, Universitetsforlaget, 1984. Elie Kedourie, Nationalism, London, Hutchinson, 1985 (nyutgave av bok fra 1960). Anthony D. Smith, Theories of Nationalism, London, Duckworth, 1983 (nyutgave av bok fra 1971).

overveide etniske terminologi, omlag 86 prosent, mens de mange vietnamesiske minoritetene (hoa, khmer, cham, tho, muong, tai, nung, meo, yao og mon khmer) tilsammen har omlag 14 prosent.⁴ Bøndene bor i landsbyer og har en meget sterk slektsbevissthet, men samtidig er de i høy grad klar over deres etniske identitet. De færreste er i tvil om hvilken av de ovennevnte grupper de tilhører, og slik har det vært i mange hundre år.

Da de vietnamesiske nasjonsbyggerne i vårt århundre ga seg til å skrive nasjonens historie, måtte de selvfølgelig gjøre om på mye i forhold til de gamle dynastiske annaler, men de behøvde ikke å dikte opp gamle identiteter, slik det var nødvendig i Indonesia. Det var nok å trekke frem og legge særlig vekt på slike gloriøse episoder da konger eller tronpretendenter i de riker som vekselvis ble kalt Dai Viet, Nam Viet, Viet Nam, Dai Nam, og av kineserne An Nam, mobiliserte befolkningen i forsvar mot invaderende mongoler eller manchu-er. Tilsvarende måtte de nasjonsbyggende historikerne nedtone eller beklage de århundrer da Tonkin-deltaet inngikk som en del av Midtens Rike. De kinesiske keiserens styre ble utnyttet som mørke analogier til samtidens franske kolonialisme. Slik unngikk de vietnamesiske historikerne sensuren - franskmennene hadde jo ikke noe imot at de skrev stygt om kineserne - og bygget opp forestillingen om en vietnamesisk nasjon, med stolte tradisjoner for uavhengighet.

Særlig i siste halvpart av 1920-årene utkom det et utall av bøker, pamfletter og aviser i Hanoi, Hué og ganske særlig Saigon.⁵ Det intellektuelle liv i Phnom Penh var mindre intenst, og forestillingen om en kampucheansk nasjon med krav på en egen uavhengig stat spredte seg betydelig mer langsomt. Men de vietnamesiske byenes intellektuelle eliter, samt den tradisjonelle klassen av skriftlærde, som levde blant bøndene på

⁴ Anslag fra 1980: Walker Connor, The National Question in Marxist-Leninist Theory and Strategy, Princeton N.J., Princeton Univ. Press, 1984, s. 209.

⁵ David G. Marr, Vietnamese Tradition on Trial, Berkeley, Univ. of California Press, 1981, bygger på en grundig gjennomgåelse av denne litteraturen i det franske Bibliothèque Nationale.

landsbygda, ble gjennomsyret av forestillingen om 'Vietnam' alt i 1920-årene. Noen foretrakk fortsatt andre betegnelser, såsom 'Dai Viet', men det essensielle var forestillingen om det nasjonale fellesskap, bygd på dynastisk tradisjon og gammel etnisk identitet. Den skulle vise seg uhyre sterk da tiden kom for å rive seg løs fra den europeiske nasjonalstat som 150 år tidligere var sprunget ut av Den franske revolusjon.

De fire veier

"All men are created equal; they are endowed by their Creator with certain unalienable Rights; among these are Life, Liberty, and the pursuit of Happiness." Med dette sitatet fra den amerikanske erklæringen av 1776 åpnet Ho Chi Minh den vietnamesiske uavhengighetserklæringen 2. september 1945. Først deretter siterte han den franske erklæringen om menneskets og borgerens rettigheter. Det var likevel Den franske og ikke Den amerikanske revolusjon han kjente best. Når han nevnte den amerikanske først, var det fordi han håpet på støtte fra USA mot den franske kontrarevolusjon som måtte komme.

Blant de 170 internasjonale symposier som er registrert av 'La Mission du Bicentenaire de la Révolution Française', er færre enn 15 viet Den franske revolusjons innflytelse på land utenom Europa.⁶ I det omfattende programmet for humanioradagene ved Universitetet i Oslo er mitt panelinnlegg det eneste. Jeg skal berette om hvordan den franske revolusjonens nasjonsidé slo rot i to risdyrkende kulturer på den andre siden av kloden, den ene konfuciansk, den andre buddhistisk og ga opphav til to nye nasjoner: Først den vietnamesiske, som fikk sin revolusjon i 1945 - etterfulgt av 30 års krig mot kolonialister, imperialister og kontrarevolusjonære, med store, ærerike øyeblikk: Dien Bien Phu 8 mai 1954, inntoget i Saigon 23 april 1975, men også med terror, flyktninger og forsøk på å dominere nabofolk. Dernest den kampuchearske, som

⁶ Ali Kazancigil i innledningen til International Social Science Journal, spesialnr. om "Influences of the French Revolution", vol. XLI, no. 119, no. 1, 1989, s. 4.

fikk sin uavhengighet under Norodom Sihanouk i 1953 og en avart av revolusjon i årene 1975-78. Indokinas moderne historie rommer også et tredje forsøk på å danne nasjonalstat, den laotiske. Men Laos' historie kan foreløpig bedre forstås som rivalisering mellom familier og stormakter enn som mobilerings av en nasjon. Derfor vil jeg konsentrere meg om Kambucha og Vietnam.

Det går mange veier fra Paris 1789 til Hanoi 1945, Saigon og Phnom Penh 1975. Jeg skal i rakettfart følge fire, en direkte sjøvei: Jules Ferry's vei, og tre omveier via fremmede metropoler: Meiji Ishin's vei, Sun Yat Sen's vei, og V.I. Lenin's vei. I 1945 førte Den annen verdenskrig til at Jules Ferry's vei og Meiji Ishin's vei ble midlertidig stengt, mens Sun Yat Sen's vei og V.I. Lenin's vei løp sammen i en ny: Ho Chi Minh's vei. 30 år senere stakk Pol Pot ut en omhyggelig kamuflert blindvei. Den endte i dødsmarker og fremmed okkupasjon.

Jules Ferry's vei

Indokinas gamle intellektuelle både elsker og hater Frankrike. Franskmennene bygde skoler der de lærte om Den franske revolusjon. Franskmennene bygde fengsler der de ble sperret inne hvis de lærte leksene for godt.

"Messieurs, il faut parler plus haut et plus vrai! Il faut dire ouvertement que les races supérieures ont un droit vis-à-vis des races inférieures... Je répète qu'il y a pour les races supérieures un droit, parce qu'il y a un devoir pour elles. Elles ont le devoir de civiliser les races inférieures",

erklarte Jules Ferry i Den franske nasjonalforsamling 28. juli 1885. Han var fortørnet over en sneversynt, konservativ deputert som fant det upassende å sivilisere med kanoner. Den franske marine trengte havner, forklarte Ferry, for å hindre at Frankrike falt tilbake til en tredje eller fjerde rangs makt:

"c'est pour cela qu'il nous fallait Saigon et la Cochinchine; c'est pour cela qu'il nous faut Madagascar, et que nous sommes à Diégo-Suarez et à Vohémar, et que nous ne

les quitterons jamais..."⁷

Jules Ferry var radikal republikaner og ville utbre 'den store nasjon' ved hjelp av marine, markeder og kolonier. Det var under hans annen regjering at Frankrike utvidet sine besittelser i Indokina fra Cochinkina til Annam og Tonkin. 'Ferry-Tonkin' ble hans økenavn. En av hovedgatene i Hanoi het 'rue Jules Ferry' frem til 1945.

De mest ideologisk bevisste av Frankrikes senere generalguvernører og koloniministre lot seg alle besjele av en eller annen form for 'mission civilisatrice', i Jules Ferry's ånd. Sosialisten Marius Moutet, koloniminister i Léon Blum's Folkefrontregjering fra 1936, uttrykte seg slik i en tale ti år senere:

"Som ung sosialistisk aktivist appellerte jeg til arbeiderklassen om å frigjøre seg. I dag har den de midler som skal til for å frigjøre seg på egen hånd: Den har erobret politiske og sosiale rettigheter. Det er nå vår oppgave å utvide frigjøringen ved å kjempe for de folk som det er vår oppgave å utdanne og understøtte. Det er dette jeg ga meg selv som oppgave alt i 1936 som minister i Folkefrontsregjeringen."⁸

Marius Moutet var på nytt koloniminister ti år senere, da den franske kolonihæren i Indokina gikk til kontrarevolusjonær krig mot Ho Chi Minh's 'umodne forsøk' på å frigjøre seg uten fransk hjelp: "Før enhver forhandling er det i dag nødvendig med en militær løsning", erklærte Moutet i januar 1947.⁹

Den amerikanske Vietnam-spesialisten David Marr har undret seg over at franskmennene tillot vietnameserne å lære så mye på skolen i 1920- og 1930-årene om deres egen stolte

⁷ Sitert etter Raoul Girardet, Le nationalisme français: Anthologie 1871-1914, Paris, le Seuil, 1983, s. 103, 106.

⁸ Tale i La Rochelle, august 1946. Centre des archives d'Outremer, Papiers Moutet PA 28, Carton 3, dossier 87. Her sitert etter Stein Tønnesson, 1946: Déclenchement de la guerre d'Indochine : les vèpres tonkinoises du 19 décembre, Paris, l'Harmattan, 1987, s. 24.

⁹ Ibid, s. 246.

historie.¹⁰ Ikke nok med at de lærte om Den franske revolusjon. De lærte også om hvordan søstrene Trung avverget mongolsk invasjon. Utbredelsen av alt det nasjonale mytestoff som senere skulle inngå i Vietminhs retorikk, foregikk så å si under franske læreres kateter. Vo Nguyen Giap, den mann som skulle beseire franskmennene ved Dien Bien Phu, begynte sin karriere som historielærer i Hanoi, og skaffet seg en inngående kjennskap til den vietnamesiske landsbygda som vitenskapelig assistent på et fransk forskningsprosjekt.

Den franske 'mission civilisatrice' bar på et grunnleggende dilemma: Skulle de innfødte utdannes til å bli franskmenn, eller skulle de få danne egne nasjoner? Den første linjen ble forsøkt både i Indokina og andre steder: I 1937 var det 2746 naturaliserte franskmenn i Indokina. Men det å bli franskmann var vanskelig, og de tradisjonelle etniske identitetene var sterke. Det ble derfor hurtig klart at den sivilisatoriske gjerningen måtte innbefatte dannelse av nye nasjoner. Spørsmålet var hvilke?

Franske kolonipolitikere og administratorer diskuterte mye hvordan det skulle kunne skapes en etnisk balanse i Indokina. Deltafolket i Tonkin, som i løpet av århundrene langsomt koloniserte kysten sydovert og til slutt også Mekongdeltaet, 'annamitter', som franskmennene benevnte dem, 'kinh' som jeg foretrekker å kalle dem, utgjorde 72 prosent av Indokinas samlede befolkning i 30-årene og hadde dessuten den langt sterkeste tradisjon for politisk organisasjon og skriftkultur. Franskmennene forsøkte å motvirke 'kinh'-dominansen ved å stimulere khmerenes kultur, ved å dyrke særlige forbindelser med de laotiske fyrstedømmene og de mange etniske minoritetene i høylandet, og først og fremst ved å splitte kinh-befolkningen i tre administrative enheter, to protektorater nominelt underlagt kongen i Hué (Tonkin og Annam), og en direkte fransk koloni (Cochinkina).

Den første kontrarevolusjonære strategien i 1946 var å

¹⁰ David Marr, "Vietnamese Historical Reassessment, 1900-1944", i Reid, Anthony and David Marr (red.), Perceptions of the Past in Southeast Asia, Singapore, Heinemann, 1982, s. 324.

bygge opp autonome, franskvennlige nasjoner i Laos, Kampuchea, på den annamittiske høysletten og i Cochinkina og på den måten sperre revolusjonen inne i det overbefolkede Tonkin. Forsøket strandet på 'kinh'-befolkningens krav om å utgjøre en vietnamesisk nasjon fra Ca Mau, det nåværende Vietnams sydligste punkt, til den kinesiske grensen. Franskmennene valgte da isteden krigen, kombinert med et forsøk på å bygge opp et alternativt vietnamesisk regime.

Det var vanskelig å finne høvelige franskvennlige ledere. Resultatet av flere års bestikkelser og underhandlinger ble at Frankrike ble sittende igjen med en foraktet levemann som statsjef, den tidligere kong Bao Dai, som hadde abdisert i august 1945, tatt borgernavnet Vinh Thuy og satt seg utnevne til den revolusjonære regjeringens 'øverste rådgiver'. I den tiden hadde Ho Chi Minh måttet irettesette ham for hans upassende levevis: "Glem ikke at De representerer Vietnam og dets historie. Måtte Deres liv bli verdig det navn de bærer, vårt felles fedreland og vår nyvunne uavhengighet...", hadde Ho Chi Minh skrevet i et brev. Det fikk hans franske biograf Jean Lacouture til å tenke seg en tilsvarende moralsk oppstrammer fra Robespierre til Ludvig XVI etter flukten til Varennes.¹¹

Bao Dai ble ingen løsning. Da den kinesiske revolusjonens seier i 1949 åpnet transportveiene for våpen og andre forsyninger til Ho Chi Minhs folkehær, kunne franskmennene ikke lenger ha håp om seier. I 1954 ble Jules Ferry's ord fra 1885 gjort til skamme: "Nous les quitterons jamais". Hans vei ble stengt for godt. Men da var fransk tankegods i høy grad blitt utnyttet som råstoff både av Vietminh og av Bao Dai's dyktigere og langt mer respektable kollega i Kampuchea, Norodom Sihanouk.

Meiji Ishin's vei

Den første omveien fra Paris 1789 til de moderne indokinesiske nasjoner går via Edo, og må kalles Meiji Ishin's vei. 'Meiji' betyr 'opplyst styre' og ble valgt som keisernavn av Japans

¹¹ Jean Lacouture, Hô Chi Minh, Paris, le Seuil, 1977, s. 114.

hersker fra 1867 til 1912. 'Ishin' betyr 'restaurasjon'. Meiji-restorasjonen er blitt kalt en 'revolusjon ovenfra'.¹² Den japanske veien til nasjonalstaten, konsentrert om effektivisering og konsolidering av det tradisjonelle keiserdømme og normsystem, kombinert med planmessig tilegnelse av tekniske, militære og økonomiske metoder fra Europa og Amerika, ble ikke staket ut av noen enkeltperson. På samme måte som Den franske revolusjon hadde Meiji-restorasjonen sin opprinnelse i reaksjon fra en utilfreds tradisjonell elitegruppe. Samuraiene opponerte mot shogunens manglende evne til å forsvare keiserriket mot fremmede barbarer, avskaffet Tokugawa-shogunatet, hentet keiseren fra Kyoto til Edo, som ble gjort til den nye nasjonale hovedstaden Tokyo, og satte i gang en moderniseringsprosess som også rammet samuraienes egne klasseinteresser. Den vellykte industrialiseringen som fulgte, de militære seire over Kina og Tsar-Russland, og Japans følgende stormaktstatus, gjorde sterkt inntrykk i Indokina, som ellers i Asia.

I de første tiår av vårt århundre var det flere opprørsforsøk mot det franske kolonistyre, gjennomført av kretser rundt rivaliserende grener av kongefamilien. De var i særlig grad inspirert av Vietnams første store nasjonalistleder, den sterkt Japansk-inspirerte Phan Bôï Châu (1867-1940). En av tronpretendentene, Cuong Dê, ble i 1910 ført av Phan Bôï Châu til eksil i Japan, der han skulle oppfostres til sin fremtidige rolle som ovenfra revolusjonerende opplyst monark. En annen ung konge, Duy Tan, lot seg også inspirere til opprør, ble avsatt av franskmennene og anbragt i eksil på Madagaskar. I 1945 skaffet han seg audiens hos General de Gaulle som synes å ha stimulert hans forhåpninger om å kunne vende tilbake, denne gangen i spissen for en franskvennlig moderniserende restaurasjon, men så ble han drept i en flyulykke. I 1926 hadde franskmennene satt en gutt på tronen i

¹² For en sammenligning av fire 'revolusjoner ovenfra', se Ellen Kay Trimberger, Revolution From Above: Military Bureaucrats and Development in Japan, Turkey, Egypt, and Peru, New Brunswick N.J., Transaction Books, 1978.

Hué som ved sin europeiserte indolente legning skulle gjøre Meiji Ishin's vei lite farbar i Vietnam. Bao Dai, Nguyen-dynastiets siste hersker, tilbragte sine første regjeringsår på den franske riviera, der han i dag også nyter sitt otium. Han satt på tronen fra 1926 til han abdiserte i 1945, vendte tilbake som franskstøttet statssjef i 1949 for så igen å bli avsatt av den japansk- og amerikansk-inspirerte katolikken Ngo Dinh Diem i 1955.

I Kampuchea var også den første store nasjonalistlederen, Son Ngoc Than, hovedsaklig inspirert fra Japan og tilbragte mange år i japansk eksil. Hans agitasjon hadde imidlertid ikke noe stort nedslagsfelt før annen verdenskrig, ettersom det ikke fantes noen tradisjonelle elitegrupper i Kampuchea som kunne målbære moderne nasjonalisme. Verken buddhistmunkene eller den lille gruppen av kongelige administratorer egnet seg for det.

I det konfucianske Vietnam var det derimot en klasse som kunne spille noe av den samme rollen som samuraiene i Japan, fattige lærde med nær kontakt til landsbyenes befolkning. De gjennomgikk sterke generasjonskonflikter og ble splittet i mange politiske fraksjoner. Mange gikk i eksil. Noen av dem, organisert i det japansk-inspirerte Phuc Quoc-partiet, trodde veien til den nasjonale revolusjon ville åpne seg da japanerne åpnet krigshandlinger mot Fransk Indokina i 1940. Krigsutbruddet utløste et nasjonalistisk opprør, men ikke før var krigen åpnet, før den tok slutt igjen fordi japanerne valgte å undertegne en avtale med det franske koloniregimet. Opprørerne ble latt i stikken og ble raskt nedkjempet av den franske kolonihæren. Lederne ble henrettet.

Den japanske okkupasjonen av Indokina ble en kolossal skuffelse for alle de som trodde på Meiji Ishin's vei til frigjøring. Helt frem til mars 1945 lot japanerne det franske koloniregimet i fred, også til å forfølge og innesperre japansk-vennlige nasjonalister. Da japanerne endelig fjernet det franske kolonistyret 9 mars 1945, fordi de fryktet at franskmennene ville understøtte en forventet amerikansk invasjon, lot de marionetten Bao Dai sitte, og nektet Cuong Dê å vende

hjem fra Tokyo.

Følgen av den japanske militære okkupasjon var således at to veier ble stengt, Jules Ferry's koloni-emanzipatoriske og deres egen dynastisk-reformistiske. Kun Sun Yat Sen og V.I. Lenin's nedenfra revolusjonære veier lå fortsatt åpne.

Sun Yat Sen's vei

"La oss gjenopplive vår tapte nasjonalisme og få den til å skinne i all sin glans, da først vil vi få grunnlag for å diskutere internasjonalisme", skrev Sun Yat Sen i boka "San Min Chu I" (Folkets tre prinsipper).¹³ Forutsetningen for internasjonalisme var nasjonalisme. Uten nasjonalisme ville kosmopolitisme bare bety underkastelse i forhold til de etablerte vestlige nasjonalismer.

Sun Yat Sen (1866-1925) og hans tre prinsipper - nasjonalisme, demokrati og folkets utkomme - øvet sterk innflytelse i Vietnam. I den flommen av vietnamesiske bøker som ble utgitt i slutten av 1920-årene, var det hele seks biografier over Sun Yat Sen.¹⁴

Sun Yat Sen var blitt forbudt å oppholde seg i Fransk Indokina så tidlig som i 1908. Den kinesiske revolusjonen i 1911 var med og motiverte de opprørsforsøkene som førte til Cuong Dê og Duy Tan's eksil. Sun Yat Sen's parti, Kuomintang, fikk en avlegger i Indokina, under navnet Viet Nam Quoc Dan Dang (VNQDD). Langt på vei var det dette partiet som ivaretok den nasjonale og patriotiske agitasjon i Vietnam i 1920-årene, men partiets ledere knekket nakken på et opprørsforsøk i 1930, og i de siste årene før den japanske okkupasjonen var det V.I. Lenins, i en viss konkurranse med Leo Trotsky's veier, som virket mest tiltrekkende på den unge generasjon av vietnamesiske nasjonalister.

¹³ Sitert etter et utdrag i Elie Kedouri (red.), Nationalism in Asia and Africa, London 1971, s. 317.

¹⁴ David Marr, "Vietnamese Historical Reassessment, 1900-1944", i Reid, Anthony and David Marr (red.), Perceptions of the Past in Southeast Asia, Singapore, Heinemann, 1982, s. 321.

V.I. Lenin's vei

Det var egentlig liten prinsipiell forskjell på internasjonalsjonalisten Lenin og nasjonalisten Sun Yat Sen når det gjaldt deres syn på nasjonalismen. Sun Yat Sen begrunnet sin nasjonalisme med at den var en forutsetning for internasjonalsjonalisme. Lenin forsvarte de koloniserte og små nasjoners rett til nasjonalisme som et borgerlig-demokratisk stadium på veien til den proletariske revolusjon, som i sin tur ville gi grunnlag for internasjonalsjonalisme:

"...å tro at en sosial revolusjon er tenkelig uten at de små nasjonalitetene i koloniene og i Europa gjør opprør ... er å avsverge den sosiale revolusjon",

skrev Lenin i 1916.¹⁵ Sun Yat Sen var begeistret over Den russiske revolusjon og innledet et nært samarbeid mellom Kuomintang og Sovjetunionen. I den perioden da den nylig avdøde Sun Yat Sen fikk seks vietnamesiske biografier, fikk Lenin to.

Den kinesiske og sovjetiske inspirasjonen løp i utgangspunktet sammen i den radikale antikomunistiske bevegelsen blant unge vietnamesere i 1920-årene. I "Veien som ledet meg til leninismen" fra 1960, beretter Ho Chi Minh om hvordan han som ung fotograf i Paris hadde vanskelig for å forstå de voldsomme rivningene i det franske sosialistpartiet om tilslutning til den Andre eller Tredje av Internasjonale. Hvilken av dem er det som støtter folkene i kolonilandene? spurte Ho. Noen stakk til ham en utgave av Lenins teser om de nasjonale og koloniale spørsmål. Under lesningen ble Ho rørt til tårer, og ga seg til å rope som til et masse møte, skjønt han satt alene på sitt værelse: "Kjære martyrer, landsmenn! Dette er hva vi trenger, dette er veien til vår frigjøring". Leninismen var for ham først og fremst veien til nasjonal frigjøring.

I 1927, to år etter Sun Yat Sen's død og tre år etter

¹⁵ V.I. Lenin, "The Socialist Revolution and the Right of Nations to Self-Determination (Theses)", i V.I. Lenin, Right of Nations, s. 81, her sitert etter Walker Connor, The National Question in Marxist-Leninist Theory and Strategy, Princeton N.J., Princeton Univ. Press, 1984, s. 32.

Lenins, skiltes deres veier i Kina. Chiang Kai-shek skaffet seg nye partnere og massakrerte kommunistene i Shanghai. I Vietnam fulgte også en bitter strid mellom VNQDD og kommunistene, begge like forfulgt og delvis infiltrert av det hyper-effektive franske sikkerhetspolitiet "la Sûreté", hvis arkiver i dag trolig utgjør den beste kilden til de vietnamesiske nasjonalist-bevegelsenes historie. I 1930 forsøkte VNQDD og det nystiftede Indokinas Kommunistiske Parti hvert deres opprør, som begge ble druknet i blod. VNQDD's organisasjonsapparat klarte aldri å reise seg igjen etter dette nederlaget, men blant kommunistene var det mange nok som overlevde. Utover i 1930-årene førte instruksjoner fra Komintern til at kommunistene nedtonet den nasjonalistiske agitasjonen og forsøkte å organisere klassekampen på indokinesisk, ikke bare vietnamesisk nivå. Det var først for alvor i 1941, etter et nytt mislykt opprør i det sydlige Vietnam, at Ho Chi Minh, med sitt "Brev fra utlandet" og dannelsen av fronten Vietminh, kunne vende tilbake til det opprinnelige motiv for å velge Lenins vei, Vietnams nasjonale frigjøring.

Ho Chi Minh's vei

Ho Chi Minh's store bedrift var å utnytte det gunstige øyeblikket i 1945, da Jules Ferry's og Meiji Ishin's veier ble stengt, til å føre Sun Yat Sen's og V.I. Lenin's veier sammen i én trasé, hans egen. Ved å kombinere nasjonalistisk agitasjon med leninistisk organisasjonsteknikk, ved å samarbeide nært med etniske minoriteter i strategiske fjellområder, ved å dyrke underhåndskontakter til Chiang Kai-shek's mer eller mindre lojale krigsherrer, til japanske og amerikanske etterretningstjenester, lyktes det Ho Chi Minh å manøvrere seg inn i en posisjon der hans front kunne gripe makten i de fleste vietnamesiske byer og provinser i samme øyeblikk den japanske krigsmakten kapitulerte for atombomben. Bao Dai abdiserte, og republikken ble proklamert.

Augustrevolusjonen i 1945 var Ho Chi Minhs gjennombrudd og største øyeblikk. Gjennom de neste 16 månedene forsøkte han å forsvare republikken med balansekunst og forhandling. Det

lyktes både å stagge Chiang Kai-sheks okkupasjonstropper, suge opp eller knuse de maktlystne restene av VNQDD, og å inngå et sett av avtaler med Frankrike. Men i desember 1946 utløste franske provokasjoner den kontrarevolusjonære krigen, som i første omgang skulle vare frem til 1954.

Ho Chi Minhs vei fra 1929 til hans død i 1969 og posthumt til 1979, går i mange svinger. Først en kommunistisk sving med fornektelse av det nasjonale, som ender i en utforkjøring 1940, der Ho Chi Minh til alt hell for ham ikke selv ~~satt~~^{var med} i bilen. Så en vellykt mobilisering på nasjonalistisk grunnlag, som førte til augustrevolusjonen 1945, Dien Bien Phu 1954 og Vietnams deling mellom et sosialistisk og et kontrarevolusjonært regime. Dernest midt i 1950-årene en ny, kortvarig sving i retning kommunisme med kollektivisering i Nord-Vietnam, negative utslag på produksjonen, selvkritikk og skifte av generalsekretær. Så, fra 1959, en ny nasjonal sving med mobilisering for nasjonal gjenforening, opprør mot det kontrarevolusjonære regimet i syd, krig mot amerikansk intervensjon og seier i 1975, riktignok ikke for FNL, men for regimet i Hanoi. Deretter gjentok historien seg med radikale sosialistiske reformtiltak, negative utslag på produksjonen, flyktingestrøm og selvkritikk. I jula 1978 kom krigen på nytt, denne gang mot et revolusjonært naboregime. Men denne tredje Indokina-krigen skyldtes ikke først og fremst noen form for vietnamesisk ekspansjonisme. Den skyldtes den kampucheanske revolusjonen, som gikk mer rabiatt til verks både sosialt og nasjonalt enn de vietnamesiske revolusjonære noensinne drømte om.

Pol Pot's marker

Pol Pot og de røde khmerenes revolusjon tvinger meg til å forlate veinettet og bevege meg ut på markene. Straks etter erobringen av Phnom Penh tidlig i april for 14 år siden ble innpå tre millioner byboere tvunget ut på veiene for å bli innrullert i militært organiserte arbeidsbrigader på veiløse rismarker. Det som fulgte, var den mest gjennomgripende, nærmest sinnssyke, nasjonale og sosiale revolusjon som moderne historie kjenner. Pengene ble avskaffet, byene ble liggende

som ubebodde kulisser, buddhisttemplene stengt og munkene avklippet håret, all jorda ble folkets eiendom, og dette folket ble delt i to nesten jevnstore hovedklasser: fattigbøndene på landet som utgjorde regimets basis; og nykommerne fra byene som ble mistrodd, hunset og underernært. Fra første stund ble henrettelser rutine, men de skjedde ikke i åpenhet, slik som i Den franske revolusjonens Paris. Ofrene i Kampuchea ble bare borte om natten, og ble ikke funnet igjen før den vietnamesiske innmarsjen avdekket massegravene.

Det er beregnet at Kampuchea's samlede befolkning gikk tilbake med ca. 400.000 i de årene Pol Pot's 'Angka' styrte landet. Mellom 2. og 300.000 ble trolig henrettet. Omlag en halv million døde mer indirekte som følge av revolusjonen.¹⁶

Hva var det som motiverte galskapen? Pol Pots parti kalte seg kommunistisk. Han så seg selv som marxist-leninist. Innflytelse fra tenkemåter dosert av marxistiske strukturalister ved Sorbonne tidlig i 1950-årene da Pol Pot og hans nærmeste studerte i Paris, er blitt fremhevet. Alt dette spiller nok med. Men først og sist var Pol Pot 'den opprinnelige khmer', besatt av tanken på nasjonens tapte storhet og av en trang til å markere den lille kampucheanke revolusjonens særlige karakter. Det kunne bare skje ved et brudd med den kampucheanke revolusjonens fødselshjelper, storebror Vietnam.

Det gjelder både for Ho Chi Minh og Pol Pot at de i første rekke ble tiltrukket av marxismen-leninismen som et redskap for å bygge en sterk nasjon. Men Ho Chi Minh hadde reflektert grundig over forholdet mellom etnisitet og nasjonalitet. Han la avgjørende vekt på å forsvare de etniske

¹⁶ Michael Vickery, Cambodia 1975-1982, Boston Ma., South End Press, 1984, s. 184-188. Michael Vickery, Kampuchea: Politics, Economics and Society, London, Frances Pinter, 1986, s. 3. For en grundig diskusjon om tallet på døde og drepte, se innleggene fra Kathleen Gough og Michael Vickery i Bulletin of Concerned Asian Scholars, Vol. 18, nr. 3, 1986, s. 65-66 og Vol. 20, nr. 1, 1988, s. 70-73. Et av de mer velbegrunnede blant de mange overdrevne overslagene er: Meng-Try Ea, 'Recent Population Trends in Kampuchea' in David A. Ablin & Marlowe Hood, (red.) The Cambodian Agony, Armonk N.Y., M. E. Sharpe, 1987, s. 3-15.

minoritetenes rettigheter både som grupper og som medlemmer i den vietnamesiske nasjonale familie. Det var ikke bare 'kinh' som var fullverdige vietnamesere, selv om de utgjorde den overveiende del av befolkningen. Tross den senere hardhendte behandling av den kinesiske minoritetsbefolkningen er den minoritetsvennlige politikken langt på vei opprettholdt i Vietnam. De røde khmerenes nasjonalisme var derimot klart sjåvinistisk og rasistisk. 'Kinh', 'Cham', ja til og med kinesere i Kampuchea, ble systematisk forfulgt 1975-78.

Pol Pots nasjonal-revolusjonære eksesser og de kriger som de førte med seg mellom sosialistiske stater, bære en stor del av ansvaret for den revolusjonære tradisjonens elendige rykte foran 200-årsdagen i Paris. Selv vi som var glødende begeistret under vårens seire i Indokina 1975, går nå og håper på en kambodsjansk restaurasjon, under den 67 år gamle Norodom Sihanouk, godt hjulpet av den Talleyrand-lignende opportunist som i dag er statsminister i Phnom Penh. Hun Sen begynte som rød khmer, hoppet av til Vietnam i 1978, arbeidet seg frem til statsminister og utenriksminister i den Vietnam-støttede Folkerepublikken, og satt i forrige uke og forhandlet med Sihanouk om en ny nasjonal forfatning, uten plass verken for Pol Pot, vietnamesiske rådgivere, eller noen form for revolusjonær retorikk. En ny mer realistisk vei skal stakes ut for konsolidering av nasjonalstaten. Hvilken? Det blir ingen av de gamle. Kanskje blir det en vi kjenner ganske godt, en slik der Citroën og Mitsubishi står i kø.